

Реферат на тему: "Роман М. Стельмаха "Правда і кривда""

Михайло Стельмах

ТЕМА

Роман М.Стельмаха "Правда і кривда"

ПЛАН

1. Проблематика.
2. Композиція.
3. Марко Безсмертний.
4. Євген Дибенко.
5. Антон Безборотько.

Михайло Стельмаха глибоко хвилювали проблеми вічні, глобальні. Ними він жив — художньо переплавлював у місткі образи. Про це свідчать метафоричні назви більшості його романів, п'єс, повістей, оповідань та поезій: "Гуси-лебеді летять...", "Чотири броди", "Хліб і сіль", "Гуси-лебеді летять...", "Правда і кривда", "Кров — людська — не водиця", "Зачарований вітряк", "Мак цвіте", "Березовий сік..."

На початку 1959 року Стельмах з трибуни IV з'їзду письменників України вперше розповів про те, що працює над новим романом про сучасника, про людину, яка ламала залізний карк фашизму, а зараз щовесни і щоосені засіває землю житом і пшеницею на щастя, на здоров'я і на добрий розум.

Отже показ життя українського села в останні роки війни та перше повоєнне літо, переборення хліборобами неймовірних труднощів у відбудові народного господарства, зруйнованого гітлерівцями, — така провідна тема роману "Правда і кривда (Марко Безсмертний) (1961). З фарватерною лінією переплітаються інші — не мені важливі: одвічна боротьба правди і кривди, добра і зла; безсмертя трудового народу як творця всіх матеріальних і духовних цінностей на землі; подолання згубних наслідків культу особи Сталіна; моральна чистота; порядність, чесність людини праці. В епілозі твору головний герой Марко Безсмертний зізнається Григорієві Задніпровському:

— Горджуся твоєю останньою книгою! — обняв побратима Марко, — її братиму із собою в поле.

— Справді? — розчулено подивився в карі очі з тими золотистими обідочками, в глибинах яких то чаївся, то снувався легенький туманець. Що ж у мій дійшло до тебе?

— Насамперед, Григорію, правда! Хай вона часом і гіркою, і нелегкою, і напівголодною була, але це правда.

У романі "Правда і кривда" (Марко Безсмертний) Михайло Стельмах розробляє тему народу і величі його духу, правди, що перемагає і в кровопролитих боях, і в післявоєнних труднощах.

БагатопроBLEMність зумовлює й багатоплановість роману "Правда і кривда": на

життя героїв (наприкінці другої світової війни — незабутня весна переможного 1945 року) дуже часто в кінематографі чиєму впливі "накладається" й давне (передвоєнні роки), й недавнє (початок війни) минуле.

У центрі уваги Стельмаха-романіста — художнє дослідження характерів. Передусім — Марка Безсмертного. Не випадково його ім'я й прізвище винесені в другий заголовок, твору. Таким чином, композиція образу Марка Безсмертного — це композиція провідної сюжетної лінії; її доповнюють, розширюють й поглиблюють і такі не менш важливі суєтні лінії, як-от: Григорій Задніпровський - Поцілуйко, Броварник - Кисіль, Марко Безсмертний — Степанида, Євмен Дибенко - Антон Безборотько, Григорій Задніпровський — Катерина Кульбабенко, Безбородько — Марія Покритченко, Поцілуйко — Васирина...

Винятково важливу ідейно-композиційну роль у складному переплетенні і взаємозв'язку сюжетних ліній відіграють не тільки численні розповіді, екскурси в минуле, спогади персонажів, а й авторські ліричні відступи та мистецькі виписані картини природи. Ось як, наприклад, Стельмах-психолог розкривав найпотаємніші роздуми і найінтимніші переживання Степаниди, коли вона заново відкриває для себе чар "сизої світанкової і рожевої вечірньої роси":

Здавалося б, ще таке роса? Звичайні опади, та й годі. А для селянської дитини, та ще з мрійною вдачею, — це чарівний початок світу, коли він з дійсності й казки розгортає зелену, росицею скроплену землю; це найкращі спомини, коли прокинешся у хаті і чуєш, як у розлогій долині тато косою підрізав ніч і на волю широко виходить блакитноокий світанок; це соромлива заплакана ромашка в святковім віночку і радість, коли ти сама, як ромашка, у білій хустинці весело ступаєш по травах, несучи снідання косарям.

Власне, це не тільки викінчена пейзажна зарисовка, а справжня поезія в прозі: тут і веселковий світ дитинства, і все глибше пізнання таємниць краси природи, і пробудження найсвітлішого й найсвятішого почуття...

Наведений вище уривок з роману "Правда і кривда" яскраве підтвердження того, як віртуозний майстер оранічно вмонтовує спогади в художню тканину.

Романіст найкраще спроможний відтворити історичні та психологічні процеси. Як художнє дослідження історичних закономірностей епохи, соціальних доль людських роман у принципі, "не мав собі рівних ні поміж інших літературних жанрів, ні поміж інших видів мистецтва". Свідчення цьому "Правда і кривда" — один із найвизначніших творів української літератури початку шістдесятих років.

Найповніше розкривається психологічне мистецтво Стельмаха-художника при "ліпленні образу Марка Безсмертного.

Зспів роману "Правда і кривда" вводить читача в пекельний вир битви, неймовірних випробувань: "Вогонь був таким, що в повітрі снаряди стрічалися з снарядами, міни з мінами, гранати з гранатами": "Божеволіло залізо, божеволіли коні і шаленіли люди. Відблиски вибухів спалахували в їхніх очах, у відблисках вибухів темно масніли калюжі крові. І на тлі цього пекельного бою — богатирська витримка і стійкість наших воїнів.

Уже тут визначається масштабність і символічність образу Безсмертного.

Ми ще не бачили й не чули Марка, а вже покладено перші різкі мазки його образу (через опис бою і прізвище), підкреслено його характері типове. Зовнішність персонажа домальовується в контрастному освітленні. Спочатку через сприйняття дівчинки-підлітка ("Ондечки, поруч з Георгієм Победоносцем лежить..."), потім — медсестри і полковника (Вони потихеньку пішли в глибину церкви, зупинились перед двома воїнами; мальованим — небесним і пораненим — земним. Навколо небесного воїна білили клубочки хмар, навколо земного — темніли плями крові").

Життєва правдивість образу Марка Безсмертного поглиблюється коли Стельмах-художник детальніше вимальовує його зовнішні риси (і знову ж — через світовідчуття іншого персонажа): "Полковник опустився на коліно, пильно, з жалем поглянув на безкровне, смагляве, нерівною підківковою вусів обличчя солдата..." Ця деталь, "нерівна підківка вусів", у портреті Марка Безсмертного весь час набуватиме нового освітлення.

А коли серцю героя уже не вистачало крові і "воно" зупинялось, стихало, мов пісня", Оксана, перелякано торкаючись його плечей закричала: "Не вмирайте...". Гіперболічна сила Марка-воїна і Марка сіяча піднесені Стельмахом до епічності ("Я не в...мираю. Я в...видужую").

Санітари принесли Безсмертного в підземелля, хтось шарпнув за ногу, потім за другу й здивувався: "Ви погляньте на цього новака — у нього замість онуч роздертий есесівський прапор". Деталь разюча, вона підносить образ Марка на вершину нечуваної витримки й мужності, нездоланної віри в перемогу: "Топчу фашизм! Топчу кривду!" — хотів сказати Марко, але слова його були такими кволими, що не могли розтулити уст".

Що ж нас найбільше вражає а образі-характері Марка Безсмертного? Передусім державна масштабність роздумів і прагнень персонажа, його тверда безкомпромісність, поетична окриленість душі, чуйність до краси, вірність матері; коханій, громадянському обов'язку, непримиренність до нехтування інтересами трудівника, до черствості, егоїзму, безвір'я. Непримиренність у боротьбі за відстоювання правди, любов до рідної землі, людяність — ось що характеризує воїна, трудівника, творця.

Стельмах-патріот увесь час загострює увагу читачів на великій людяності Марка Безсмертного: він у своїй землиці дає притулок сироті Хведьку; з ніжністю звертається до покаліченої пташини: "Не бійся, маленьке, я ніколи не кривдив ваш рід ні для забави, ні для їжі"... Чуєш, не вмирай пташино, живи і виводи свою пісню, виводь діток, бо як не буде птахів, то і людське серце стане черствішим". Перенісши нечувані болі і страждання, надивившись смерті в вічі і перемігши її, Марко Безсмертний став ще чутливішим до світської правди і краси. Коли фронтовик побачив, як Антон Безборотько губить здоров'я і материнство жінок, він уже інакше не міг вчинити і загнав жосткосердя в крижану воду.

Такий вчинок — хоч якоюсь мірою і непродуманий — якраз у характері Марка. На пленумі райкому Безсмертний так пояснює свою поведінку:

— Мене змалку батько-матір учили шанувати і жіночу красу, і жіночу працю, і

особливе материнство, бо як цього буде менше на світі, то куцішою стане любов і віддаль між людиною і мавпою.

Цей вчинок, загострює сюжет, відіграв першорядну роль не лише в розкритті образу Марка Безсмертного, а й у зриванні "масок" з Безборотько, Мамури й Киселя.

У кінці роману "Правда і кривда", коли Марко Безсмертний досяг жаданого (біля нього "дитячою мовою жебоніло зерно")/, Михайло Стельмах стає ще стриманішим і скупішим у довершенні образу: підкреслюється велика радість героя і його незгасна любов ("Я люблю вас"), і в той же час — його простота в усьому — великому і малому.

Євмен Дибенко в романі "Правда і кривда" втілює тему народу, величі його духу, перемогу правди. З "діда з критикою" б'є кличем розумний іскрометний сміх. Дошкульним словом він глузує з тих керівників, які зловживають службовим становищем, ганяються за збагаченням; з дружиною і друзями добродушно жартує, не "переходячи межі". При створенні цього колоритного характеру Стельмах-художник скористався мудрою порадою Остапа Вишні: "Ловіть, спостерігайте контрасти — буде сміх!"

З однієї суто дибенківської фрази: "Покисла трохи і відкисай" Марко Безсмертний відразу ж пізнає діда-гострослова. Євмен у зображенні Стельмаха-художника ніби з картини зійшов:

Ще хтось затупав угорі, скрипнули двері, і в підбитому одвірку, наче в рамці непокірний портрет, заворушився невисокий, міцножилий в світці на рохристі дід...

Означення "непокірний" подано на першому місці. А потім окреслено контури зовнішності — надто скупі, наскільки дозволяв світло в землянці. Освітлені лише дві характерні риси: дід Євмен "невисокий, міцнотілий". І ще неначе мимохідь — "в світці на розхристі". Але який промовистий цей штрих! У такій звичці — риса характеру старого...

Та найвиразніше вияснює свою вдачу Євмен через мовну індивідуалізацію. Слово в нього іскрометне і барвисте. Фраза енергійна, з внутрішнім зарядом. Говорить Дибенко — і відразу ж відчуєш: людина він мудра, дотепна, з багатішим життєвим досвідом. Прямий, наполегливий.

Над усе в житті старий любить доглядати коней. "А я — війна не війна - увесь час біля коней човпію і в рай чи в пекло на конях думаю трапити, бо такий мій талан кінський. А весь час мене елементом називають".

За що ж так приліплено Дибенкові цей — з явним відтінком недовіри, підозрілості - бюрократичний ярлик? "За язик. Діду, тільки тільки за язик, — з насмішкою обіззався світлоокий Василь Тримайвода. — Довгий він у вас."

Тримайвода сказав, аби звести розмову на веселий тон. Й його репліці немає й тіні принизливої насмішки, лише добродушний натяк на надмірну балакучість старого. Але дід Євмен і тут "знайшовся", обернув натяк Василя на свою користь: "А ти його міряв? У мене, бісова макітро, коли хочеш знати, нічого куцого нема. І вік мій довгий, і труд, і стаж, і язик. Та говорить він тільки правду, а ви її в резолюції не записуєте."

Цими словами Євмен Дибенко — народний заступник і справедливність — ніби

підсумував найсвятіше, розкрив "секрет" своєї непримиренної вдачі.

Поцілуйко теж намагається найболючіше вразити Дибенка: "Недаром вас елементом називають". На це дід Євмен з гідністю відповідає: "Такі прозивають. А на ділі елементами виходять такі, як ти". Як набундючений пристосуванець Кисіль. Як розтлінний горе-керівник Безборотько. Проти них й веде нищівну боротьбу Євмен Дибенко — один з найрельєфніших і надсильніших образів не лише в творчості Михайла Стельмаха, а й в усій українській прозі 60-х років.

Дибенко називав голову колгоспну "викрутнем", "недбальцем, який "совість прогуляв", як червінець, а хитрості напозичався". Із цієї гострої, але справедливої характеристики довідуємося, що Антон Безборотько "паплюжник", "шеляговий правитель". Вкрай негативно оцінив дії пристосування й учитель Григорій Задніпровський: "Безборотько з підземним лабіринтом крота".

Наодинці з собою горе-голова не кривить душею, не прикидається, не лицимірить. Тут він відвертий до кінця. Його мало турбує що люди мерзнуть у низьких і вогких землянках, що на фермі вже давно нема сіна. Безборотько зайнятий найбільше своїм особистим благополуччям. Колгоспники "тицяють пальцями на його оселю", яку він нечесно збудував.

З приїздом Марка Безсмертного Антон Безборотько втратив спокій: "І принесло ж цього Марка ще до закінчення війни, буде кому води каламутити, — це такий, що не всидить і не влечать. Гляди, ще й потурить з головування". Тож "на людях, де міг і як міг, а найбільше намагався "підвезти базу, ідейну чи економічну".

Антон Безборотько задля власної нагоди ладен породичатися з ким завгодно, хоч і з чортом. Він хитрий і передбачливий, як ота стара баба з безсмертної гуморески Степана Руданського "Треба всюди приятеля мати": "Не судіте, люди! Ніхто того не відає, Де по смерті буде!.. Чи у небі, чи у пеклі скажуть вікувати..."

"Шеляговий правитель" лицемірить навіть перед своїм колишнім однодумцем і спілником, холоднокровне прикидає в думці: "Не одна ниточка зв'язувала його раніше з Поцілуйком — це такий ловкач-доробкевич, що сьогодні під льодом торохтить, а завтра, гляди, в якомусь міністерстві вирине". Хто-хто, а Безборотько вже знав всі "кротячі ходи" підлого Поцілуйка. Тому й побоюється його, тому й запобігав перед ним.

У душі "паплюжник" сповідав одне (проклинає на чім світ стоїть Поцілуйка), на словах же - зовсім протилежне: "Безборотько, лаючись і розкидаючи на всі боки розумом, швидко одягається, одчиняє двері і привітно з стрічав гостя:

— Припізнались ви, Гнате Радіоновичу. Вже й перші півні скоро співатимуть."

Викриваючи Безбородька як тип недбалого керівника-пристосуванця, Михайло Стельмах зображав його гротескно, у гумористичному ключі. На все в Антона одна стереотипна відповідь: "Трохи пособила держава, а найбільше не можна, бо війна".

Та непримиренний Євмен Дибенко і цю маску зривав з обличчя лицеміри: "На її плечі (війни І.С.) усе можна скинути — і вкрадене, і згноєне. Але цією байкою не нагодуєш худоби."

А коли нікчемний Безборотько пропонує добити голодних коней, старий Дибенко

жбурляв йому вслід найобразливіші і найдошкульніші визначення – характеристики: "Геть, душогубе, іроде, звідси! ...

Конфлікт досягає свого апогея. Зіткнулися два погляди, два характери – полярно протилежні. В ставленні до народного майна найповніше виявилось, як ревно вболіває за добробут трудівників Євмен Дибенко і, навпаки, який бездушно-жорстокий і байдужий до всього цього Безбородько — п'яниця.

Кисіль – кар'єрист значно більшого масштабу, ніж Безбородько. В нього "обличчя з печаттю грубої владності і зрозумілості".

Начальник обласного управління сільського господарства "не належить до тих керівників, які "люблять приносити людям радість, втіху чи хоча б обдарувати їх звичайною посмішкою.." Грубе адміністрування, залякування, переслідування – ось методи "керівництва" Киселя": "Приїхав — поїхав... не розібрався, накричав і поїхав".

Розумний чи обмежений, головне – аби у номенклатурні святці" був занесений. За таких специфічних обставин й "виринути" на своїх посадах "ловкачі-доробкевичі" киселі та безборотьки. Це вони разом з некомпетентними "керівниками" вищого масштабу привели країну до тієї прірви над якою ми зупинилися.

В образах Марка Безсмертного, Григорія Задніпровського, Євмена Дибенка та інших позитивних героїв роману "Правда чи кривда" Михайло Стельмах втілює ідею безсмертя народу, перемоги правди і величі народу".